

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Prof. dr Andrzej ZOLL

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 551 77 00
Fax 827 64 53

Warszawa, dnia 14 grudnia 2004 r.

36706

RPO-492370-XII/04

Pan Profesor
Marek BELKA
Prezes Rady Ministrów

Szanowny Panie Premierze,

Uprzejmie informuję Pana Premiera, że w dniach 30 listopada i 1 grudnia 2004 r. przebywałem wraz ze swoim Zastępcą oraz grupą specjalistów z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich na terenie województwa pomorskiego. Jednym z założonych celów wizyty było zapoznanie się na miejscu z problemami środowisk byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej. Mając na względzie społeczną wagę oraz zakres tych problemów, wykraczający poza kompetencje i możliwości jednego resortu, zdecydowałem się na przedstawienie niniejszej informacji bezpośrednio Panu Premierowi.

W toku wizyty, spotkałem się z mieszkańcami „popegeerowskiej” wsi Cetyń w gminie Trzebielino, odwiedziłem Szkołę Podstawową w Trzebielinie, gdzie uczą się dzieci z Cetynia. Odbyłem też spotkanie z przedstawicielami samorządów lokalnych, w tym Stowarzyszenia Gmin Wiejskich Województwa Pomorskiego oraz Starostwa Powiatowego w Słupsku.

Spotkania te potwierdziły niezwykle dramatyczną sytuację byłych pracowników PGR i ich rodzin. Środowisko to dotknięte jest głębokim bezrobociem, bez większych szans na stosunkowo wąskim rynku pracy oraz przy małej konkurencyjności na tym rynku, ze względu na niskie kwalifikacje. Dodatkowym ograniczeniem w dostępie do rynku pracy są trudności komunikacyjne, wynikające z dużego rozproszenia osiedli popegeerowskich,

które powoduje nieopłacalność świadczenia usług komunikacyjnych przez przewoźników. Ludzie ci żyją w biedzie, w zdekapitalizowanych w znacznym stopniu budynkach mieszkalnych, w warunkach niegodnych XXI wieku. Podstawą egzystencji znacznej części rodzin są zasiłki z pomocy społecznej, a także sezonowy zbiór i sprzedaż runa leśnego.

Za szczególnie niepokojące zjawisko należy uznać zarysowującą się swoistą pokoleniową stygmatyzację środowiska popegeerowskiego. W praktyce bowiem niewielkie są szanse młodszego pokolenia z tych rodzin na uzyskanie kwalifikacji, umożliwiających start życiowy. Realnie, edukacja kończy się na obowiązkowym gimnazjum, w większości rodziców nie stać na finansowanie dojazdów dzieci do szkół ponadgimnazjalnych lub zakwaterowania w internatach. Według opinii nauczycieli oraz przedstawicieli samorządów, zamysł wyrównywania szans dzieci wiejskich w dostępie do kultury i nauki, rozbija się o niewystarczającą do realnej sytuacji i potrzeb subwencję oświatową.

W toku spotkania z przedstawicielami samorządów lokalnych, wiele uwag dotyczyło dokonanych zmian w funkcjonowaniu Agencji Nieruchomości Rolnych:

1. Podkreślano, że z Agencji zdjęte zostały z dniem 5 maja 2004 r. obowiązki wobec byłych pracowników państwowych gospodarstw rolnych. Stosownie do art. 6 ust 1 pkt 8 i 9 ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (tekst jedn. z 2001 r. Nr 57 poz. 603 ze zm.), Agencja Nieruchomości Rolnych (do dnia 16 lipca 2003 r. - Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa) obowiązana była do, tworzenia miejsc pracy w związku z restrukturyzacją państwowej gospodarki rolnej, wspierania działań mających na celu udzielanie pomocy byłym pracownikom państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej i członkom ich rodzin w przewyżnianiu trudnych sytuacji życiowych, w szczególności przez wspieranie zatrudnienia socjalnego, określonego w odrębnych przepisach, przyznawanie stypendiów dzieciom byłych pracowników, uczącym się w szkołach ponadgimnazjalnych lub kształcącym się w szkołach wyższych, oraz finansowanie dożywiania tych dzieci w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych.

Agencja (art. 20e pkt 1 ustawy) przekazywała na rachunek bankowy Funduszu Pracy środki uzyskane z gospodarowania mieniem Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, w niezbędnej wysokości i przez niezbędny okres na finansowanie wypłat świadczeń przedemerytalnych, przyznanych na podstawie art. 37k ust. 9 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 6, poz. 56, ze zm.), tzn. przysługujących pracownikom byłych państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej, jeżeli w dniu 7 listopada 2001 r. posiadali status bezrobotnego oraz spełniali łącznie następujące warunki - osiągnęli wiek co najmniej 50 lat kobieta i 55 lat mężczyzna, posiadali okres uprawniający do emerytury wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, byli zatrudnieni w pełnym wymiarze czasu pracy w państwowym przedsiębiorstwie gospodarki rolnej przez okres co najmniej

10 lat, zamieszkiwali w powiecie (gminie) uznanym za zagrożony szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym.

Podobnie, Agencja Nieruchomości Rolnych obowiązana była do przekazywania na Fundusz Pracy środków na realizację programów na rzecz tworzenia miejsc pracy i aktywizację zawodową bezrobotnych, a w szczególności absolwentów zamieszkałych na terenach wiejskich oraz małych miast, w kwotach ustalonych w rocznym planie finansowym (art. 20e pkt 2 ustawy). Agencja Nieruchomości Rolnych (art. 20g ustawy) mogła także dofinansować utworzenie i działalność centrów integracji społecznej, o których mowa w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. Nr 122 poz. 1143 ze zm.), adresowaną m. in. do bezrobotnych w rozumieniu przepisów o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, pozostających bez pracy przez okres co najmniej 24 miesięcy. W ramach działalności centrów, obok zatrudnienia socjalnego bezrobotnych, można było realizować przedsięwzięcia na rzecz kształcenia umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozycji społecznych dostępnych osobom nie podlegającym wykluczeniu społecznemu, nabywania umiejętności zawodowych oraz przyuczenia do zawodu, przekwalifikowania lub podwyższania kwalifikacji zawodowych, nauki planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą, uczenia umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi.

Powyższe zasady uchylone zostały z dniem 5 maja 2004 r., mocą ustawy z dnia 4 marca 2004 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 69 poz. 624). W ich miejsce wprowadzono jedynie w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz. U. z 1996 r. Nr 67 poz. 329 ze zm.) przepisy szczególne dotyczące przyznawania i wypłacania stypendiów dzieciom byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej, uczącym się w szkołach ponadgimnazjalnych lub kształcącym się w szkołach wyższych, a także finansowania dożywiania tych dzieci w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Pomoc ta realizowana ma być ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa lub budżecie właściwej jednostki samorządu terytorialnego, w ramach programu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz innych grup społecznych. Agencja Nieruchomości Rolnych przyznaje i wypłaca stypendia dzieciom byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej, uczącym się w szkołach ponadgimnazjalnych lub kształcącym się w szkołach wyższych, oraz finansuje dożywianie tych dzieci w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych na dotychczasowych zasadach do końca 2004 r. Inne przepisy, w tym ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 99 poz. 1001), szczególnych regulacji dotyczących byłych pracowników PGR nie przewidują.

2. Stworzono, a następnie odebrano nadzieję na miesięczny ekwiwalent pieniężny w przypadku nieodpłatnego przekazywania byłym pracownikom PGR przez Agencję Nieruchomości Rolnych gruntów rolnych z przeznaczeniem do zalesienia. Ustawą z dnia 20 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (Dz. U. z 2003 r. Nr 6 poz. 64 ze zm.), z mocą od 5 stycznia 2003 r. wprowadzono do ustawy zmienianej przepis (art. 24 ust 5 pkt 3), umożliwiający nieodpłatne przekazanie na własność nieruchomości o powierzchni do 2 hektarów na cele związane z zalesianiem w rozumieniu ustawy z dnia 8 czerwca 2001 r. o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia (Dz. U. Nr 73, poz. 764) - osobom bezrobotnym bez prawa do zasiłku, które przez okres co najmniej 5 lat były pracownikami państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej przez Agencję Nieruchomości Rolnych.

Ustawa o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia przewidywała w art. 7 prawo do ekwiwalentu dla właściciela gruntu, który otrzymał decyzję administracyjną o prowadzeniu uprawy leśnej, za wyłączenie gruntu z upraw rolnych i prowadzenie uprawy leśnej. Ekwiwalent miał być wypłacany jest właścicielowi gruntu miesięcznie do dnia 10 każdego miesiąca - przy obszarze zalesienia od 0,4 ha do 10 ha - w wysokości 150 zł. za 1 ha gruntu (wg stawki obowiązującej w 2001 r.). Ekwiwalent ten podlegał rocznej waloryzacji w wysokości określonej wskaźnikiem inflacji. Właściciel gruntu mógł otrzymywać go do czasu nabycia prawa do emerytury lub renty, nie dłużej jednak niż przez okres 20 lat.

Z dniem wejścia Polski do unii Europejskiej, ustawa o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia została uchylona na podstawie art. 15 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (Dz. U. Nr 229 poz. 2273 ze zm.). W przepisach przejściowych tej ustawy zachowano jedynie dotychczasowe zasady wypłaty miesięcznego ekwiwalentu za wyłączenie gruntów z upraw rolnych i prowadzenie uprawy leśnej, przyznanego przed dniem wejścia w życie ustawy. Natomiast ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2000 r. Nr 56 poz. 679 ze zm.) przewiduje obecnie dla właścicieli gruntów przeznaczonych do zalesienia - jedynie możliwość otrzymania dotacji z budżetu państwa przeznaczonej na całkowite lub częściowe pokrycie kosztów zalesienia gruntów.

3. Agencja Nieruchomości Rolnych niegdyś pomagała gminom w utrzymaniu infrastruktury komunalnej (ujęcia wody, oczyszczalnie ścieków, drogi gminne itp.) w miejscowościach, w których zlikwidowano państwowe przedsiębiorstwa gospodarki rolnej. Obecnie wszelkie środki finansowe uzyskane w ramach działalności ANR, w tym ze sprzedaży nieruchomości popegeerowskich, odprowadzane są do skarbu państwa, zaś gminy nie otrzymują z ANR wsparcia dla utrzymania tej infrastruktury. W wielu miejscowościach nie są remontowane i konserwowane obiekty popegeerowskie, pozostające w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa. Dotyczy to nawet obiektów,

których stan techniczny zagraża bezpieczeństwu. Wskutek tego – według wypowiedzi jednego z uczestników spotkania - niektóre miejscowości popegeerowskie „wyglądają jak po nalocie”.

4. W swoim czasie, część byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej nabyła na własność na preferencyjnych warunkach lokale mieszkalne w budynkach zakładowych. Stworzono szereg ułatwień i ulg przy nabywaniu tych lokali (np. ulga do 90% wartości lokalu w zależności od stażu pracy w PGR, rozłożenie płatności na raty oprocentowane nie wyżej niż 3% rocznie, a ponadto - możliwość umarzania na wniosek nabywcy tych należności wraz z oprocentowaniem, jeżeli termin ich płatności przypadał w okresie, w którym nabywca miał ustalone przez właściwy organ prawo do świadczeń z pomocy społecznej).

Ze względu na ubóstwo tego środowiska, fundusz remontowy gromadzony przez powstałe spółdzielnie lub wspólnoty mieszkaniowe jest niewielki. Ponadto stosownie do art. 147 ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, emeryci i renciści, którzy nabyli prawo do bezpłatnego mieszkania z tytułu pracy w państwowych gospodarstwach rolnych a nie nabyli własności zajmowanych lokali mieszkalnych, są zwolnieni z czynszu najmu tych lokali. W praktyce więc, brak jest środków nawet na niezbędną bieżącą konserwację budynków. Natomiast absolutnie niewystarczające są środki na konieczną wymianę pokryć dachowych wykonanych z eternitu zawierającego znaczne ilości azbestu, który w budynkach zakładowych PGR stosowany był powszechnie. Stąd postulat zgłoszony przez uczestników spotkania, by koszty wymiany konstrukcji dachowych z eternitu oraz zabezpieczenia i składowania tych niebezpiecznych materiałów, były pokrywane ze środków Agencji Nieruchomości Rolnych.

5. W art. 3 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 9 poz. 84 ze zm.), wprowadzono z dniem 1 stycznia 2003 r. odstępstwo od zasady, że płatnikami podatku od nieruchomości są właściciele, posiadacze samoistni lub użytkownicy wieczysti przedmiotów podatku. Odstępstwo powyższe polega na tym, że w przypadku nieruchomości i obiektów budowlanych, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, podatnikami są posiadacze - chodzi tu przede wszystkim o posiadanie zależne wynikające z umów zawartych z właścicielem lub Agencją Nieruchomości Rolnych (np. dzierżawy), innego tytułu prawnego lub bez niego. W toku spotkania podniesiono, że Agencja Nieruchomości Rolnych - by uniknąć zobowiązań podatkowych z tytułu podatku gruntowego - zawierała umowy dzierżawy nieruchomości nawet wówczas, gdy dzierżawca nie dawał żadnej gwarancji na wywiązywanie się ze zobowiązań z tytułu dzierżawy, w tym z obowiązku podatkowego wobec gminy. Odzyskiwanie przez gminy takich należności podatkowych na drodze sądowej jest uciążliwe, długotrwałe i nie zawsze skuteczne. Uczestnicy spotkania postulowali więc, by stworzyć stan prawny, w którym obowiązek podatkowy od nieruchomości spoczywałby na Agencji Nieruchomości Rolnych jako

właścicieli tych nieruchomości, natomiast interes ANR dotyczący kompensaty obciążeń z tego tytułu, winien być zabezpieczony odpowiednio w umowach dzierżawy.

6. Ustawa o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (art. 24 ust 5 i 5a oraz art. 44 ust. 1) przewiduje dwie okoliczności, w których Agencja Nieruchomości Rolnych może nieodpłatnie przekazać nieruchomość na własność jednostce samorządu terytorialnego, gdy nieruchomość ta przeznaczona zostanie na cele związane z inwestycjami infrastrukturalnymi służącymi wykonywaniu zadań własnych - przy czym, w przypadku zbycia lub przeznaczenia przez nabywcę nieruchomości na inne cele, Agencja może żądać zwrotu aktualnej wartości pieniężnej tej nieruchomości. Dotyczy to także okoliczności, gdy nieruchomość zabudowana jest obiektami infrastruktury technicznej towarzyszącej budynkom mieszkalnym wraz z innym mieniem niezbędnym do korzystania z tej infrastruktury. Uczestnicy spotkania postulowali, by stworzona została prawna możliwość nieodpłatnego przekazywania jednostkom samorządu terytorialnego przez Agencję - nieruchomości atrakcyjnych pod względem inwestycyjnym, co przyczyniło by się do rozwoju gmin i dawało możliwości tworzenia nowych miejsc pracy dla mieszkańców, w tym byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej.

Byli pracownicy państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej są specyficzną grupą społeczno - zawodową, której transformacja ustrojowa przyniosła skutki niekorzystne. Z przyczyn obiektywnych, ich rodziny w większości pozostają w głębokim ubóstwie, bez realnych perspektyw poprawy sytuacji. Niezbędne są działania systemowe, zmierzające do wyprowadzenia tej grupy ze społecznej bezradności. Wydaje się, że działania takie winny być traktowane jako obowiązek władzy publicznej wobec tych ludzi oraz finansowane w określonym stopniu ze środków Agencji Nieruchomości Rolnych.

Zwracam się więc do Pana Premiera, na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. nr 14 poz. 147), o rozważenie możliwości podjęcia rozwiązań systemowych, wyrównujących szansę społeczności popegeerowskiej na normalne życie. Będę wielce zobowiązany za informację o stanowisku Rządu w tej sprawie.

/-/